

Uduküla lood
Väike-Neerutist

*Pühendan Enn Loigu mälestusele.
Väike Kalind*

Loobu jõe ülemjooksul, jõe paremal kaldal, Neeruti mõisast kilomeetri jagu kagu suunas asub umbes kahe kilomeetri pikkune ja poolteise kilomeetri laiune küngastik. Muistendi järgi olevat see ala tekkinud siis, kui Kalevipoeg kündmise järel istus jalgu puhkama. Sel ajal olevat hobune rohtu süües omapead edasi liikunud ja kus sahk juhtus maa sisse minema, sinna tekkisid künkad ja lohud.

Need pinnavormid meenutavad väga Neeruti maastikku, sellepärast hakati seda paika **Väike-Neerutiks** nimetama. Ka siin on igal künkal, augul ja orul nimi nagu Neerutiski. Küngastiku edelaservas on piklikud künkad tihedalt üksteise kõrval ja neid nimetatakse **Krookmägedeks**. Ala idaserval paiknevad laugjad seljandikud – **Karpaatia mäed**. Leivapätsikujulise **Oina-mäe** kõrval asub **Uteauk** ja **Sepamäe** taga orus **Vanapagana tallermaa**. See on kausikujuline lameda põhjaga auk ja meenutab miniatuurset amfi-teatrit. Veel on **Teini mägi**, **Pluudakse kukal** ja Väike-Neeruti kõrgeim küngas – **Lipumägi**. Varemalt, kui veel metsa ees ei olnud, paistsid siia Rakvere Vallimäe varemed. Küngastikust veidi edela pool seisab üksikuna keset põldu kummulikeeratud kausi kujuline **Altarimägi**, päris jõe kaldal aga **Sikumägi**.

Väike-Neerutis ei puudu ka oma veekogu. See pole küll järv, vaid tiik Karpaatia jalamil – **Loiduauk** ehk **Vesiauuk**. Vesi selles ei lõpe ka kõige põuasemal suvel. Ainuke, mis Väike-Neerutis võrreldes päris Neerutiga puudub, on raba.

Väike-Neeruti küngastel asus juba ammustest aegadest suur saunaküla – **Mutskulinn** ehk **Uduküla**. Endise Uduküla, hiljem Jõepere asunduse elanik **Villem Vunderlich** (1895-1981) on rahvapärimuste ja oma isiklike mälestuste põhjal kirja pannud “Mutskulinna lood”, millest mõned siin esitame.

Väike-Neeruti küngastel hakkasid kasvama kadakad ja orgudes lepavõsa. Neeruti mõisale oli see maatükk täiesti kasutu. Rahva jutu järgi olevat Neeruti mõisa opman küsinud kord mõisa pärihärralt, sel ajal krahv von Buxhoewdenilt, nõu, milleks või kuidas võiks seda küngastikku mõisa huvides ära kasutada. Kindral kutsunud peale opmani veel kiltri, kupja ja aidamehe enda juurde ja ütelnud: “*Lähep vaatap, mis kõlbap see Lippumäggi!*”

Kui kindral oma saatjaskonnaga Lipumäele oli jõudnud, langetas ta otsuse, öeldes vigases eesti keeles: “*See küngas ei kõlbap muuts, ku linna ehhitama.*” Rahva hulgas aga hakanud kulutulena levima jutt, et kindralihärra kavatses Lipumäele Mutskulinna ehitada. Missugune linn pidi tulema, kas kindlus vallikraavide, müüride ja tornidega või mõnel teisel kujul, seda ei teadnud keegi, vist kindral ise ka mitte. Hiljem asutas mõis Lipumäe küngastele tõesti “linna”, kus see asub praegugi, aga mitte enam oma endises suuruses ja hiilguses. Hästi on linnast säilinud ainult see, mis tules ei põle, vette ei upu ega maas ei mädane. See on nimi – **Mutskulinn**.

Mutskulinn polegi linn, vaid suur saunaküla, kus oli omal ajal nelikümmend kaks majapidamist. Küla ametlik nimetus on kõlavam ja ilusam – **Uduküla**, sest jõe teiselt kaldalt maanteelt vaadates jäi küla ikka jõelt tõusva udu varju.

Mutskulinn õigustas oma rahvapärast nime sellega, et külal olid kõik linna tunnused olemas, nagu arvuka kogudusega kirik, kaks salakõrtsi, kaupmehed ja käsitöölised. Ei puudunud ka soolapuhujad, soonetasujad, kupulaskjad, tuleviku ettekuulutajad ja kurja vaimu väljaajajad. Külavaheteedele olid isegi linna moodi nimed pandud nagu Pikk tänav, Jupptänav, Kiriku tänav ja Pime tänav.

Mutskulinn oli ümbruskonnas põlatud nagu tema elanikudki, sest nad olid vaesed. Kui Udukülast läks keegi mõisast või ümbruskonna taludest tööd otsima ja ütles, et ta on Udukülast, öeldi kohe põlastavalt: “*Ah Mutskulinnast!*” Seda oli paha ja valus kuulda.

Saunikud olid mäeküngastel harinud põlluks nii palju kõlbulikku maad, kui seda juhtus sauna juures olema, aga seda ei olnud palju, ainult 0,1 kuni 0,4 hektarit. Vaid üksikutel oli 0,5 kuni 1 hektar maad. Hiljem tähistas mõisnik põllulapid ristikividega ja määras rendi, mida võis mõisale tasuda raha või tööga. Põllumaast ülejäänud kruusakünkad olid külale karjamaaks,

heinamaad polnud üldse. Heina tehti ümbruskonna taludest või mõisast, mille eest tuli tööga tasuda. Lehma ja mõne lamba pidas peaaegu iga saunik, kuid hobune oli ainult mõnel üksikul. Kes külaelanikest ei mõistnud käsitööd teha ega tegelnud kauplemisega, olid ümbruskonna mõisates moonameesteks või sulasteks ja teenijateks taludes, kust said ka hobust kasutada saunamaade harimiseks.

Käsitöölised elasid veidi jõukamalt ja neid oli külas palju. Ainuüksi rätsepaid oli neli. Rahvas liigitas neid nende töö järgi. Näiteks **Gustav Plutust** nimetati antvärgirätsepaks, sest ta õmbles paremaid ülikondi. **Jaan Ormanni** kutsuti külarätsepaks, tema õmbles tööriideid. Ormann oli tuntud suure jutu- ja naljamehena. **Gustav Lants** oli kasukarätsep, **T. Möldrit** kutsuti Nabudi rätsepaks, sest ta elas palvemajas, nn **Nabudi kirikus** ja täitis rätsepatöö kõrval ka vennastekoguduse köstri kohustusi.

Peale nende töötasid külas veel õmblejad, kingsepä, tõllassep, tiserid, vokitreialid, nahaparkalid, ehitusmeistrid, luuameistrid, korvipunujad jne. Paljud neist olid tublid meistrid omal alal ja lugupeetud ümbruskonnas ja kaugemalgi üle kihelkonna.

Kingsepp **Hans Talsen** oli kuulus oma hea töö poolest. Ta osanud vastavalt tellimisele panna saapasse niisugust kriuksu, mis säilinud niikaua, kuni saapad veel kanda kõlbavad. Kriuksuvad saapad olid sel ajal väga moes. Isegi Neeruti mõisahärra Eduard von Kirschstein tellinud Talsenilt endale saapad, mis loeti külakingsepale suureks auks. Kingsepp tegi saksale kohased kallist kroomnahast saapad ja viis mõisa. Härra küsis, mis saapad maksavad ja Talsen nimetas selle aja kohta sobiliku hinna. Saks vihastas, viskas saapad kingsepale tagasi ja käratas: *“Nii odavaid saapaid võib minu toapoiss kanda! Minule teed kohe saapad, mis minule kõlbavad!”* Kingsepp läks koju ja sai aru, et küsis saabaste eest vähe hinda. Ta puhastas ja lakkis needsamad saapad üle ja viis mõne päeva pärast härrale tagasi. Seekord küsis kolm korda kallima hinna. Härra võttis saapad vastu ja maksis sõnalausumata nõutud summa.

Hansu poeg **Jakob Talsen** ehk **Talse Jaagup** oskas küla neidudele valmistada võluki. Levis kuuldis, et kes Jaagupilt kingad tellib, saab ruttu mehele. Et nii ka vahel juhtus, siis see ainult kinnitas kuuldust. Töö tellijaid tuli kaugelt ja ligidalt nii palju, et pidi kaua järjekorras ootama.

Eduard Tepper ehk **Tepri Eets** oli kuulus vokimeister. Tema treitud vokkide järele oli suur nõudlus ja neid on viidud kaugele: Venemaale, Muhumaale, Kuramaale ja üks isegi Austraaliasse. Eets treis voki puuosad ja valmistas ka raudosad

kõik ise. Vokiratas liikus kärnlaagri peal ja oli imekerge, iseäranis veel siis, kui hanerasvaga määrati.

Jaan Sandmann oli laialt tuntud ehitusmeister ja ettevõtja, tema ehitustest on tänapäevani säilinud Neeruti veski juures olev kivisild üle Loobu jõe ja Neeruti mõisa suured kivikeldrid ning muid ehitusi ümbruskonnas ja kaugemalgi, mis on kõik tehtud tema enda koostatud plaanide järgi.

M. Kütt oli lugupeetud tiser, kes peale külainimeste tellimuste tegi koolidele laudu ja valmistas mööblit isegi mõisale ja Kadrina kirikule.

Nabudi kirik Udukülas

Nabudi kirik ei olnud tavaline kirik, ehkki rahvas seda küll kirikuks nimetas. Sellel kirikul polnud ei torni, kella ega kellameest, vaid oli samasugune hoone kui teisedki Uduküla saunad – rehealuse, rehetoa ja kambriga. Majas oli üsna ruumikas kamber ja majaanik **Jüri Mühlberg**, kes ise kohapeal ei elanud, lubas usuvendadel seal palvetunde pidada. Mühlbergi poeg, kes oli küla tuntud naljahammas, hüüdnimega Sibul, istutanud kord maja juurde õunapuid ja kui keegi palvevendadest temalt küsinud: *“Poja, mis sa teed?”* vastanud poiss, et rajab Naboti viinamäge. Sellest see Nabudi nimi on tulnudki ja oli nii levinud, et isegi Kadrina kirikuõpetaja Johannes Luther ütelnud kogudusele kantslit päeva ja tunni, millal ta peab piiblitundi ja võtab rahvast armulauale Uduküla Nabudis. Kirikuks ta Nabudit siiski ei nimetanud, aga kiriku tunnused olid Nabudi palvemajal siiski olemas. Palveteenistust peeti siin regulaarselt iga laupäeva ja pühapäeva õhtul ja ametis olid alaline õpetaja ja köster.

Nabudi kirikuõpetajaks oli külas elav palvevend **Jakob Mühlberg**, keda rahvas tema sauna järgi nimetas Vesiaugu Jaagupiks. Jakob oli lugupeetud õpetaja. Ta oskas palvetades nii hästi nutta, et pani ka koguduse nutma. Jakob Mühlbergil oli palju ameteid: ta oli Kadrina kiriku võõrmünder, abivallatalitaja, ristis lapsi, pani surnuid puusärki, andis pattusid andeks, oli külaelanike riidu puhul rahu sobitajaks jne. Köstri kohuseid täitis küüarakas külarätsep **T. Mölder**, kes elas palvemajas ja oli ka ruumide koristajaks. Tema oli tubli muusikamees – mängis viiuliga koraali esimest häält ja laulis ise bassi kaasa. Köstriga ei olnud palvevendad siiski rahul, sest ta oli ilmalike kalduvustega. Võttis viina ning käis külakiigel ning muudel olengutel viiuliga tantsulugusid mängimas. Kord öelnud õpetaja Mühlberg

koguduse ees: *“Selle viiuliga ei tohi sina enam tantsulugusi mängida, millega siin palvetunnis vaimulikkusi viisigi mängid, sest tantsulood on kuradist ja lihahimu äratajad.”* Rätsep olnud sellega nõus juhul, kui kogudus talle päris uue viiuli ostaks, sest temal on vana viiul, kuhu juba enne teda on tantsulood nii sisse mängitud, et tema ei saa midagi parata, kui need vahel sealt välja tulevad.

Ühel suurel ärkamise palvetunnil pahasid õpetaja selle üle, et kõster oli napsu võtnud ja ei tahtnud oma kohuseid täita. Palvevendi ja patukahetsejaid oli seekord palju koos. Jutlustajate järjekord oli pikk ja kõik nad kutsusid rahvast patust pöörama. Viimaks hakkasid patukahetsejad ärkamise silmapilgul ahastades ja käsi ringutades oma patuse ihuga taeva poole hüppama. See tegi kõstrile nalja. Ta haaras viiuli ja mängis seda ilmalikku marssi *“Kuidas prantsus Moskvas käis”*. See pahasid palvevendi, nii et kõster taheti Nabudist välja visata. Niikaugele asi siiski ei läinud, sest rätsep oli majaperemehe sugulane.

Kurja vaimu väljaajamine

Ühel suvisel laupäevaõhtul, kui peaaegu kogu Uduküla rahvas Nabudi kirikusse ärkamisjumalateenistusele oli kogunenud ja vägev koraal lahtistest akendest üle küla kajas, hüüdis Augu sauna Jussu rämedal häälel aknast sisse: *“Rahvas, mustlased on Udukülas!”* Silmapilk jäi laul pooleli ja rahvas hakkas kirikust välja voolama. Ei aidanud palvevendade manitsusedki, kirik jäi tühjaks ja palvetund pooleli. Mustlased olid tulnud kolmel vankril, peatanud hobused lepikus ja valgusid küla peale laiali. Rahvas ruttas koju, sest paljudel olid lapsed üksi kodus, mõnel pesu väljas kuivamas, teisel piimaämber väljas jahtumas. Mine tea...

Mustlased jäid lepikusse laagrisse ja süütasid laagrilõkked, kuhu kogunes ka palju külarahvast. Sinna ruttas ka Kõssa Kai, kelle lehm oli haigeks jäänud ja kes lootis mustlastelt abi saada. Kai kurtis mustlasemoorile, et Punnik on piima ära tõmmanud ja juba mitmel hommikul on lehma karv märg ja vahtus. Ehk teab tema selle vastu abi?

“Kulla seber, see tühi asi,” vastas mustlasemoor. *“Kurivaim on laudas, kes öösel lehma tallab ja painab. See tuleb laudast välja ajada.”* Kai tellis, et mustlasemoor kohe tuleks, aga mooril polnud aega. Paljud tahtsid lasta kätt vaadata, kaarte panna ja tulevikku ennustada. Lepiti kokku, et pühapäeva hommikul vara, kui kari on välja läinud, ajab mustlane kurja vaimu laudast välja.

Olime seekord sõbra Jutsiga kaksteistkümmend aastat vanad ja nii kanged mehed, et ei kartnud mustlasi ega nende lapsi ning otsustasime minna hommikul kurja vaimu väljaajamist vaatama. Öösel ei saanud magadagi. Mõtlesin kurja vaimu peale ja kartsin, et ei ärka õigel ajal. Hommikul läksin varakult Kõssa Kaie sauna juurde, kus sõber Juts juba kohal oli. Küla kari oli välja läinud ja oodati mustlasmoori, kes ka varsti tuli. *“Kulla perenaine, mis sinu selle töö eest maksab?”* küsis mustlane. *“Kas sul on obesele üks leisik kaerad?”* Kaiel kaeru ei olnud, selle asemel andis ämbritäie kaerajahu. *“Kallis seber, kas lubab veel üks toop tangud?”* mangus mustlane edasi. Siis veel tükk pekki, tükk seepi, natuke tubakat ja raha.

Kui mustlane kõik soovitud tasu oli kätte saanud, hakkas ta tegema ettevalmistusi kurja vaimu väljaajamiseks. Meie Jutsiga läksime vahepeal lauta ja pugesime kõhuli lehma söimesse, et näha, kui kuri vaim välja tuleb. Juts arvas, et ehk tuleb meie alt sõimepõhjast. See tekitas hirmu. Hinge kinni pidades jälgisime mustlase toimetusi. Ta hoidis vasakus käes kahte kooritud lepapulka ristis, ise arusaamatuid sõnu pobisedes ja parema käega õhus ringe tehes tuli tagurpidi lauta. Keset lauta jäi ta seisma, tõstis jalgu kordamööda koos seelikuga väga kõrgele, kusjuures puhus ja sülitas lauda iga nurga poole, nii et pritsmed meile selga lendasid. Ta ise oli hirmus must ja kole. Samal kombel, kui mustlane lauta tuli, lahkus ta sealt tagurpidi ja pobisedes. Meie Jutsiga olime pettunud. Kurja vaimu ei tulnudki välja! Mustlane ütles Kaietele, et homme on lehm terve, võttis oma tasu ja läks. Esmaspäeva hommikul oli lehm sama haige kui ennegi. Vihasel ruttas Kai mustlast pettuse eest sõimama. Kui ta laagripaika jõudis, polnud seal enam muud kui tuleasemed. Kai pöördus abi saamiseks külatarga poole. See soovitas õhtul lehmale linahari selga siduda, et kui painajas lehma selga laskub, siis teravad piid torkavad ja painaja läheb ära. Aga hommikuks oli hari lehma kõhu alla vajunud ja udarat vigastanud. Nüüd soovitas keegi toolipõhjast, alt ülespoole, teravad kabjanaelad läbi taguda ja tool lauta lehma lähedale asetada. Et kui nüüd painajas, lehma tallamisest väsinud, sinna teravate naelte otsa istub, siis ta enam ei tule. Ka see abinõu ei andnud tulemusi. Viimases hädas läks Kai kuulsa palvevenna, rätsep Päsmeri juurde nõu küsima. Päsmer oli pikk priske mees, aga rahva jutu järgi vahel peast segane.

“Armas hing Issandas, miks sa kohe minu juurde ei tulnud?” noomis Päsmer Kaie. *“Kurja vaimu painaja vastu muu ei aita kui jumalasõna!”*

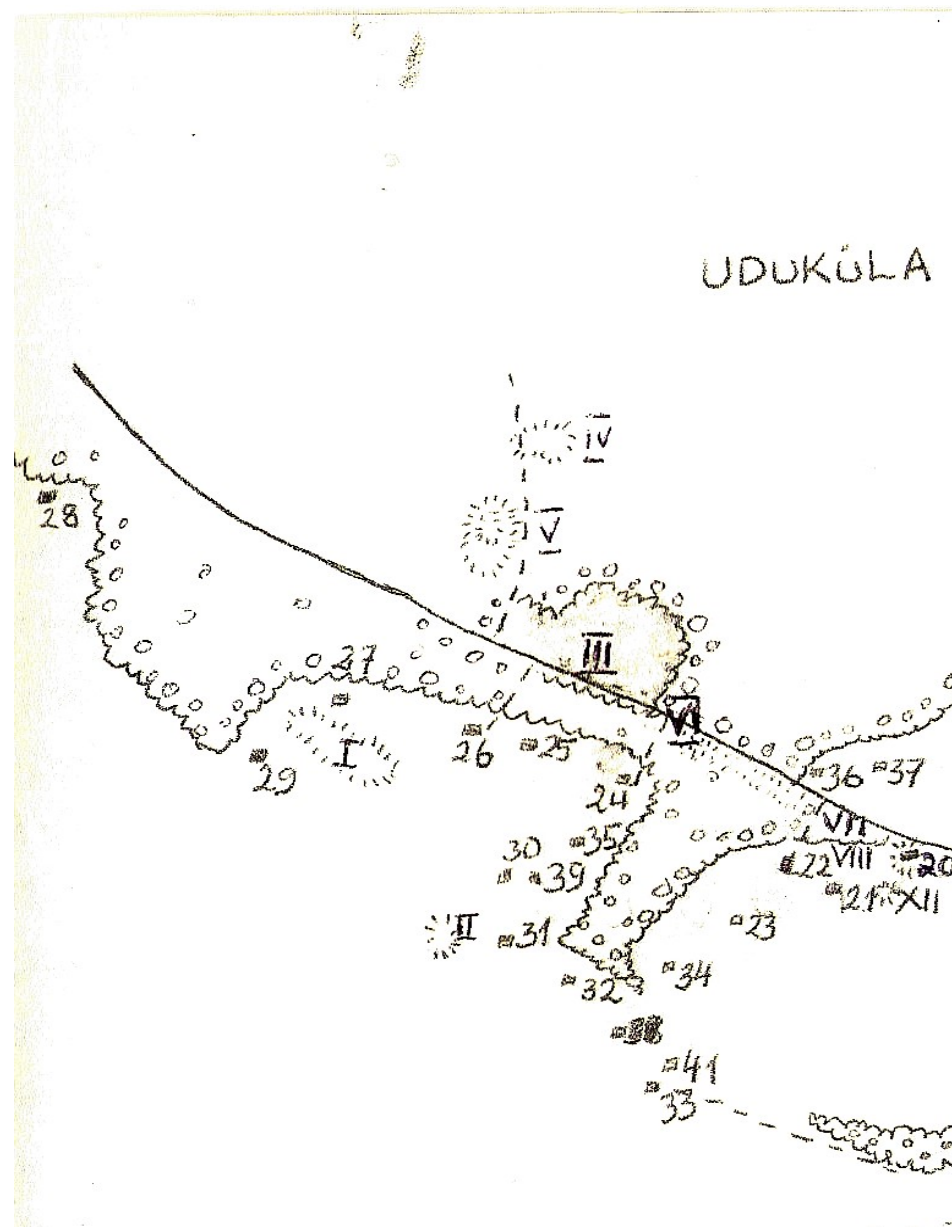
Ta lubas lahkelt tulla õhtul, kui kari koju tuleb, lehma vaatama. Kai tuli rõõmsa meelega koju, tõi salakõrtsist viina, praadis pekki ja valmistas vägeva munaroa, et pühameest väärikalt kostitada.

Päsmer tuli õhtul, kui juba hämardus. Kai kutsus teda sööma, aga palvevend ei nõustunud enne vaimulikku talitust sööma, öeldes, et eks pärast ole aega. Mindigi lauta. Väikeses ruumis oli juba pimedavõitu. Päsmer lõi lauluraamatu lahti, ütles sõna ette ja lauldi kolm salmi. Seejärel laskus ta sõnnikule põlvile ja pidas pika harda palve, kusjuures pühkis tihti taskurätikuga pisaraid. Ütelnud: “*Aamen*,” tõusis ta, tõstis käed, õnnistas lehma ja Kaie ning tegi Punnikule ristimärgi sarvede vahele. Väsinud raskest palvest istus Päsmer enne, kui teda hoiatada jõuti, painaja toolile, kust ta kohe püsti karates pea vastu madalat uksepealist lõi ja ägedasti silmi pilgutades karjatas: “*Kurat!*” Ehmunult ja tummana seisime kõik paigal. Siis lahkus palvevend kiirelt, jumalaga jätmata, nii et Kai ei jõudnud teda tänada ega munarooa pakkuda. Ka selle harda palve peale lehm ikkagi ei paranenud ja Kai müüs Punniku varsti lihunikule.

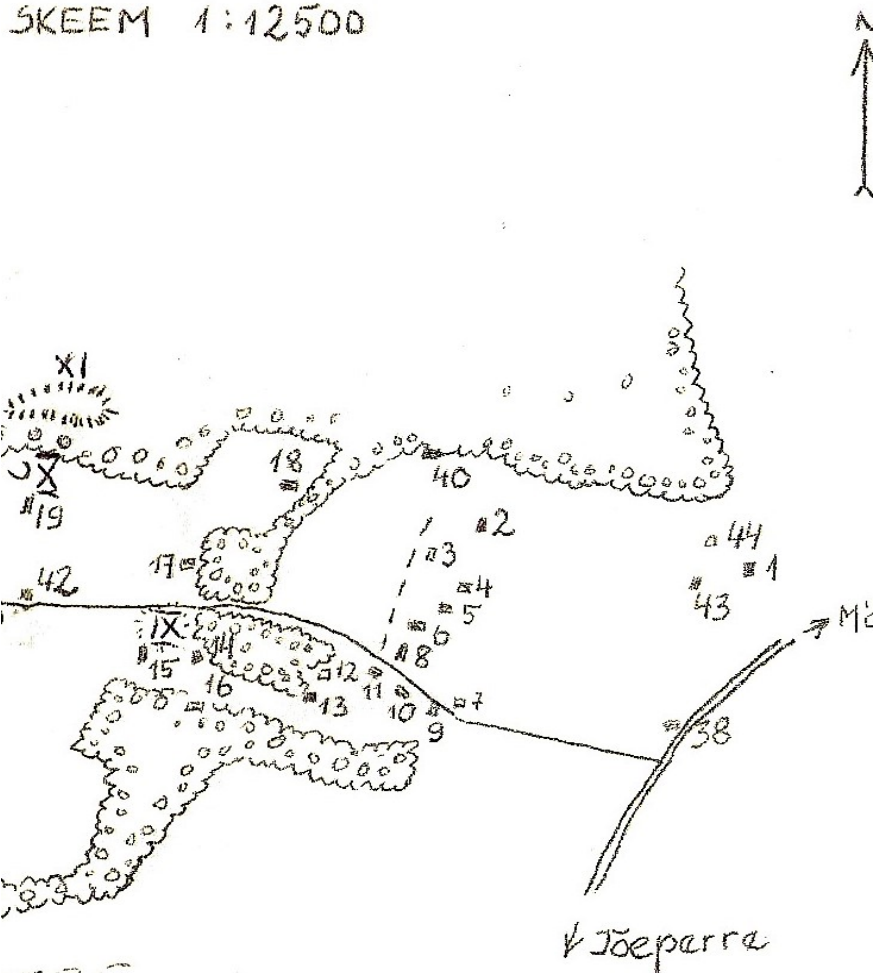
Praeguse aja lugejad ehk mõtlevad, et miks Kai loomatohtrit ei kutsunud. Selgituseks olgu öeldud, et sellel ajal (20. sajandi esimesel kümnendil) mitte lähemal kui Rakveres oli ainult üks loomaarst nimega Heinrichsen ja tema abiliseks üks velsker. Nemad abistasid rohkem mõisnikke kui talurahvast. Arstiabi oli ka nii kallid, et vaene saunarahvas ei saanud selle peale mõeldagi. – V.Kalind.

Vunderlichide maja, milles asus kunagi külapood.
Täna seda maja enam pole.

SKEEM 1:12500

9

Uduküla jääb Kadrinast 5 km kaugusele kagusse Neeruti ja Jõepere vahele. Ta asub kõrgel rähasel metsaga kaetud seljandikul, mis kulgeb loodest kagusse 1,5 km kaugusel Kadrina-Assamalla maanteest. Asulast põhjas ja idas on Vandu-Tagaküla, lõunas Valgma ning läänes Vandu-Eesküla. Küla nimi tuleneb sellest, et Loobu jõe orgu kogunev udu ei peida küla kunagi täiesti enda rüppe, mistõttu Uduküla seljakul kasvav metsatukk küünib uduloorist ikka pisut kõrgemale, otsekui rohetav saar. Maapind on siin suhteliselt viljatu, millega annab seletada, miks Neeruti mõis sinna oma saunikuid (*Lostreiber*) asustama hakkas. Juba 19. saj viimasel veerandil olnud külas 42 suitsu, mis lubab oletada, et Uduküla hakkas kujunema juba sama sajandi hakul. 1905. aasta plaanil on küla jagatud 55 krundiks, kusjuures kruntidele 1-12, 15 ja 36 hooneid märgitud ei ole. Seevastu kruntidel 13, 14, 25 ja 55 on hooned jälle kahes rühmas. Järeldus saab olla see, et neil kruntidel elas kaks peret (vt "*Lostreiber-Ansiedlung Uduküla*", 1905).

1976.a ütles Villem Vunderlich järgmist: "43 majapidamist oli minu poisikesepõlves Udukülas. Mina tulin seia vanaisa juure 1908. aastal. Alguses oli Udukülas igal saunal oma number. 1930. aastal maamõetja mõetis [saunad] üksiktaludeks, siis pandi [kruntidele] nimed ka. Minu isa Mihkle vana koht jäi Öuna talule [=saunakohale]."

1930. aastal moodustati 55st saunast 19 2-3 ha suurust pisikohta, neile jäi elama 27 peret, kuna osa saunikuid (Talsen, Nupp, Gross, Strick ja Viikmann) viidi terviklike kruntide moodustamise huvides Udukülast naaberküladesse. 1970ndate alguses on Valter Veborn koostanud Uduküla elanikest järgmise loetelu:

1. Leenu Krell, 2. Anna Talsen, Bernhard Vahtra, 3. Gustav ja Kristiine Kungla, 4. Liisu Rooplik, 5. Juhan ja Leena Vedru [Nõmmiku A 87], 6. Ants ja Anna Viikmann (uus nimi Vainjärv), 7. August ja Liisa Strick (viidi 1930.a Lustimäele), 8. Joosep ja Tiina Pluutus, 9. Leenu Põllu, 10. Johanna (Villem Vunderlichi õde) ja Ivan Solin;

11. Ida Lantov, 12. Mihkel ja Anna-Leena Leht, 13. Joosep ja Maali Vealaks (hiljem nende poeg Johannes oma naise Johannaga), 14. Pauline Vunderlich (siin asus Uduküla pood), 15. Leena Kuusk, 116. Aleksander ja Helene Ellmann (hilisema nimega Eelmaa), 17. Juhan ja Liisa Rünksalu (praegu elab seal Helga Matsiselts), 18. Liisa

10

Oravik koos poeg Alfrediga, 19. Leena Valgu (praegu elab Harri Annus), 20. Johannes ja Hilda Pluutus;

21. Alfred ja Pauliine Tint, 22. Peeter ja Tiina Ozolin, 23. Liisu Kurimu, 24. August Ooman abikaasaga, 25. August ja Alide Nestra, 26. Eduard ja Juuli Kaasberg, 27. Eduard Tepper ja tütar Vilhelmine (hilisema nimega Piirsalu), 28. Mari Vessmann ja poeg Juhan (Juhan Kalda, praegu elab Kadriinas), 29. August ja Aliide Gross (Augustit kutsuti Kroose Kustiks), 30. August ja Leida Olla (seal oli tuuleveski);

31. Raudoru talu [kuulus Vandu-Tagakülla] vanaperemees Jüri Kirschmann, eestindatult Kirsimaa, noorperemees Jüri ja tema naine Leida.

(NB! *Loetelus esineva olevikulise ajamääruse juures tuleb arvesse võtta nimekirja koostamise aega – 1970ndad. – toim.*)

1976. a augustis pani Eduard Leppik kirja Uduküla kohanimed, saunade omanikud ja hoonete seisundi:

1. Rünksalu, end. nimega Rükken, säilinud ase, 2. Saare A 85, kutsutakse enamasti Kroose Kusti, ka Grossi Gustavi, Kärneri, Pika-Tõnikse ja Tõni(k)se, säilinud ahjuvare ja viljapuud; 3. Mägiste A 86, kutsutakse Vessu, Vessmanni Joosepi, säilinud varisenud hoone, 3 vahtrat, sirelid; 4. Nõmmiku A 87, kutsutakse Vedru Joosepi, säilinud maja ase, suuri puid, sireleid; 5. Toominga A 88, kutsutakse Eeriku Maie, säilinud ahjuküngas, kreeke, lehis, sirelid; 6. Treiali A 89, kutsutakse Piirsalu, vähem Tepri Eetsi; 7. Välja A 91, kutsutakse Lan(t)se Hindreku, säilinud ahjuvare, kirsse, sireleid, õunapuid, vahtraid; 8. Tänavoitsa A 90, kutsutakse Grossi Jakobi, Kasbergi, Kaseoru ja Kroose Jaagupi, säilinud vundament, paekivist ahi, õunapuid, saar, lehis; 9. Värava A 92, kutsutakse Annu(k)se, Kuke, Nestra, tühi maja, selle juures 2 õunapuud, kreeke, sireleid; 10. Aja A 93, kutsutakse (U)omanni (matuste laululehel – August Aamann), Rebase Milje, säilinud raudkivist vundament, suuri saarepuid, vaher, kirsse, õunapuid; 11. Tämmu, kutsutakse Tämmu (Juku), säilinud ahjuküngas, kask, saar, pärn, õunapuud; 12. Grossi Marie, kutsutakse Kroose Mari, ase põllustatud; 13. Nurga A 94, kutsutakse Kurimu Jaani, säilinud ahjuküngas, kahetüveline vaher, sirelid, kirsse, õunapuid; 14. Piiri A 95, kutsutakse Matsiseltsi (Elga), harva Reinsalu (V.Vebornil – Juhan ja Liisa Rünksalu), Rükkeni, Tisleri; 15. Kullerkupu A 101, kutsutakse Linde, harva Lumi Leena (viimati tema tütar Anna), säilinud madal ahjuküngas, 2 õunapuud, sirelid; 16. Kiigemäe, kutsutakse Kiigemäe, harva Rükkeni (Rükken ehitas endale 1930.a Piiri sauna), säilinud sirelipõõsas; 17. 1936.a katastriplaanil on vaid A 96, kutsu-

takse Steini (Jaani), vanemad inimesed ka Teini, säilinud ahjuvõhi ja sireleid; 18. Aaviku A 97, kutsutakse Irsi (Hirsch), harva tema tütre kui viimase asuka järgi Tindi (Pauline); 19. Tiigi A 98, kutsutakse Osu, Osulini (Ozolins), Vesiaugu, säilinud maja ase, 4 õunapuud, ploome, vaher; 20. Resti, kutsutakse Orma (Ormann), harva uue nime, Oraviku järgi, säilinud vundament, suur kask, sireleid, kreeke, õunapuud; 21. Piisi, kutsutakse Piisi (Spies), harva Kuuse Leena või tema väimehe Eelmaa järgi, saun veeti maareformi järel Jõepere Kännastikku, säilinud noori vahtraid, paju; 22. Õuna, kutsutakse Vunderli(hi) aga ka Villem Vunderlichi isa järgi kas Mihkle või õe järgi Pauline saunaks, säilinud lagunev maja, suuri toomingaid, õunapuud ja kask; 23. Vealakse (kutsutakse Veela(k)se, harvemini Satsu), säilinud tühi rehielamu; 24. Pluutuse Tiina, kutsutakse Pluutuse Tiina või Pluudakse Tiina, harva Kungla või viimase asuka (1973-76) nime järgi Tambu Linda, säilinud tühi hoone; 25. Roopliku Leenu, kutsutakse Roopliku (Leenu), säilinud paekivist ahjuvare, igerikke sireleid, 3 vahtrat, tamm, õunapuud ja pärn; 26. Vedru Juku, nii ka kutsutakse, säilinud vundament ahjuküngaga, ida pool 4 noort vahtrat, sireleid, noori õunapuid, 15 m põhja pool kõrvalhoone vundament; 27. Kungla Gustavi, nii ka kutsutakse, säilinud 2 vundamenti, 3 saart, vaher, pihlakaid, pappel, pärn; 28. Kure Leenu, kutsutakse Kure (Leenu), säilinud ahjukünkake ja õunapuud; 29. Talseni Anna, kutsutakse Talse Anna, säilinud vundament, hulk õunapuid ja kirsse; 30. Viikmanni Hansu, kutsutakse Viikmanni Antsu, säilinud alusmüüri kive; 31. Põllu Leenu, nii ka kutsuti, säilinud paekivist ahjuvare ja sirelipõõsas; 32. Schönfeldti, kutsutakse Sõntu, saunas elasid viimastena Ivan Solin koos oma naise Johannaga (sünd. Vunderlich) aga Solini nime järgi kutsuti sauna harva, säilinud ahjukünkale kuhjatud kivivare, 3 kreeki, õunapuud, 4 kirssi, 25 m põhja suunas kelder, selle juures kirss ja õunapuud; 33. Lantovi Iida, kutsutakse Lantohvi Iida (oli rätsep), säilinud pooleldi lammutatud maja, hulk noorepoolseid õunapuid; 34. Kirsi, kutsutakse Lehe Liisa, 1948.a asusid sinna sõjapõgenikud, lammutatud 1950ndate lõpus, säilinud rohtunud künkake, paar kirsipuud; 35. Siisbergi Mihkli, nii ka kutsutakse, saun viidi ühenduses maareformiga külast välja, ase pole märgatav, säilinud õunapuud ja vahtravõsa; 36. Eha A 100, kutsutakse Valgu Liisa, mõnel puhul ka praeguse omaniku Annuse nimega, kes kasutab hoonet suvemajana; 37. Sireli A 99, kutsutakse Pluutuse e Pluudakse Hilda, sageli ka Rostu, nime järgi, mida Hilda kandis neiuna, Pluutus oli koduväi; 38. Manderfeldti Juhani, kutsutakse samuti, harva ka viimase asuka Kivinurme Jaani nimega, ase põllustatud; 39. Stricki Augusti, kutsu-

takse Triksi Kusti, veeti 1930.a Lustimäe külla, säilinud kirsitukake; 40. Nabudi palvemaja, kutsutakse nii ja ka Nabudi kirikuks, viimati elasid seal Kana Anna ja Liine, jäi tühjaks 1938.a ja lagunes, ase säilinud; 41. Lantovi, kutsutakse Lanto(h)vi, asub Lantovi lida õunaaia servas, lammutati 1930nate algul, säilinud vundament; 42. Einbergi Johannese, kutsutakse Einbergi, ka hüüdnimega Villivalli Kõssa või lihtsalt Kõssa, ase põllustatud; 43. Mägi Juhani, kutsutakse Mägi, Ann ja Juhan läksid 1930.a Jõeperre, säilinud majaase kurisu (*kohalikus murrakus tähendab see kuristiku*) kaldal ja viljapuud; 44. Augu saun, asus ligi 2 m sügavuse sulglohu (augu) põhjakaldal, kutsutakse Augu, Hüübi (Jussu), Jussu, säilinud põllukividest vundamendid, õunapuu ja marjapõõsaid.

(*Täna, 2003. aastal tuleks ülaloodud kirjeldusi jällegi veerandsaja aasta taha paigutada, sest kindlasti ei vasta need enam praeguse hetke tegelikkusele – möödunud on ikkagi 27 aastat. – toim.*)

Uduküla vaatamisväarsustena tuleb kõigepealt nimetada **Krookmägesid** (vt skeemil – I), nagu kohapeal nimetatakse küla lääneotsa külavahetee põhja- ja edelakülgedel asuvaid seljakuid ja mõhnasid. Kaugemal kutsutakse neid **Uduküla krookeiks**.

Muistendi järgi kündnud Kalevipoeg maad Karuaugu (=Neeruti) mägede(k)s. Väsimus tulnud peale, kange mees visanud hetkeks pikali ja uinunud. Hobune vedanud rohtu näksides atra loha järele. Kui ta Uduküla juures Loobu jõe oru kirdekaldast üles läinud, vedanud ta adraga kalda servale hulga mulda kokku, mis ridamisi kõrvuti asetsedes suurte kroogetena näivad. Siit ka kungastiku nimetuletised.

Jaan Eilart peab ka Krookmägedest kirdesse jäävat **Lipumäge** nende juurde kuuluvaks (*J.Eilart, "Kalevipoeg" ja looduskaitse. – Eesti Loodus, 1961, nr 4, lk 221*). Uduküla kõrgeima tipu, Lipumäe, kohta on Else Vunderlich jutustanud, et Põhjasõja ajal olnud venelased laagris Vandu ja Uduküla vahel Lipumäe jalamil. Rootslased vallutanud nende laagri ja saanud rikkalikult sõjasaaki. Raske rahakasti matnud nad sinnasamasse, suure kivi kõrvale maha. Kivile raiutud tunnusmärkideks "R" täht ja mõõga kujutis. Oma nime saanud mägi selle järgi, et mäel, kõrge kuuse otsas lehvitud laagri lipp veel tükk aega pärast lahingu lõppugi.

Lipumäest 100 m Uduküla poole jääb **Vanapagana tallermaa** (vt. Skeemil – V), tasase põhjaga org, mida piiravad paiguti kuni 2 m kõrgused vallid. Omal ajal pidanud Uduküla Muusikaselts seal oma pidusid, nagu E.Vunderlich on jutustanud.

Muistendi kohaselt käinud Vanapagan kündvat Kalevipoega kiusamas. Viimane vihastanud lõpuks ja kutsunud sarviku võitlema. Põrguvürst toonud altilmast suure roobi ja silunud sellega lahmaka maad tasaseks võitlusplatsiks. Pingsas heitluses jäänud Vanapagan siiski alla ja põgenenud koos oma roobiga Krookmägedest lõuna pool asunud järve. Selle koha peal on põllul suur org, kuhu kevadised suurveed praegugi veel kogunevad.

Tiigi e Vesiaugu sauna juures on hobuserauda meenutav, 1,5 m sügavune looduslik lohk, kus veel kuni 1976. aastani leidus vett isegi väga kuival suvel. Uduküla elanikud võtsid sealt vett, kui nende madalad kaevud kuivaks jäid. Selle U-kujulise oru kõrval on tublisti väiksem ümmargune oit. Rahvas kutsub neid koos **Oosu aukudeks**, suuremat eraldi aga Vesiauguks (vt skeemil – X). Muistendi järgi olevat need Kalevipoja hobuse kabjajäljed, mis jäänud sinna siis, kui muistse kangelase suku Udukülas omapäi uitas, ader taga lohisemas.

Pärimused pajatavad ka ühe üsna õudse loo. Nimelt lasknud Neeruti mõisnik Vesiauku uputada oma poja talutüdrukust armukese koos tema lapsega. Seepärast Vesiaugus kummitavatki (*V.Vunderlich, "Nuuskaugust Vesiauku" – Edasi Kommunismile, lk.3, nr 39, 31.03.1962*).

Kõrvaloleval skeemil:

1930.aastal planeeritud saunakohad Udukülas. Küla piiravad põhjast ja idast Vandu-Tagaküla, lõunast Jõepere ja läänest Vandu-Eesküla.

Kruntide ametlikud nimed: A 85 – Saare, A 86 – Mägiste, A 87 – Nõmmiku, A 88 – Toominga, A 89 – Treiali, A 90 – Tänavotsa, A 91 – Välja, A 92 – Värava, A 93 – Aia, A 94 – Nurga, A 95 – Piiri, A 96 - ?, A 97 – Aaviku, A 98 – Tiigi, A 99 – Sireli, A 100 – Eha, A 101 – Kullerkupu, A 102 - ? ja A 103 - ?

Esikaanel:

Martha ja Villem Vunderlichi tütre Britta (s 1933) joonistus –
Õuna talu majast – dateeritud 20. veebruaril 1952. Täna, 50 aastat
hiljem, on see mõnusalt nostalgiline joonistus.

**TEKST: VÄIKE-NEERUTI - VILLEM VUNDERLICH JA VAIKE KALIND.
UDUKÜLA - EDUARD LEPPIK.
TOIMETANUD, KUJUNDANUD JA TOOTNUD T. & H. RAHUPÕLD
Neeruti Seltsi Toimetised, A-513, Kadrina 2003**

*Ostes käesoleva trükise, toetate loodushoidlikku maailmavaadet,
Neeruti säästvat arengut ja Neeruti Seltsi, kes selle alalhoidmiseks
on ellu kutsunud.*

